

כריתות בתנאי לעולם - יוסף אנטבכר

- א. תניא ה"ז גיטיך ע"מ שלא תשתי יין, ע"מ שלא תלכי לבית אביך לעולם אף זה כריתות. שלושים יום ה"ז כריתות. (גיטין פ"ג). אמר רבא ה"ז גיטיך ע"מ שלא תשתי יין כל ימי חייתך אין זה כריתות כל ימי חייתך וחייתך פלוני ה"ז כריתות (גיטין פ"ג).
- ב. ה"ז גיטיך ע"מ שלא תעלי באילן זה וע"מ שלא תעלי בכותל זה נקצץ האילן ונסחר הכותל ה"ז גט (תוספתא פ"ה ה"ג).
- ג. הרי את מתרת לכל אדם אלא לפלוני - ומסקנת הגמרא שנחלקו בחוץ אבל ע"מ שלא תנשאי לפלוני כו"ע מדרו דמגרשת (גיטין פ"ב).
- ע"מ שלא תנשאי לפלוני, אפילו לעולם, מגרשת. ומדוע אין תנאי זה דומה לע"מ שלא תשתי יין לעולם דאין זה כריתות? בבב"ב ה"ז התלבטו הראשונים ושתי דרכים לפתרונה.
- הרמב"ם פתר בעי' זו מתוך קושיא אחרת. הברייתא אומרת ע"מ שלא תלכי לבית אביך לעולם אף זה כריתות והרי לאחר מות אביה מותרת להכנס לבית משום שהוא התנה ואסר אותה בבית אביה. דוקא ולאחר מותו אין זה בית אביה כדברי הגמרא (בנדרים מ"ז): "קונם ביתך שאיני נכנס, מת או מכרו לאחר מותר". וא"כ הוי ככל ימי חייתך ומדוע אין זה כריתות.
- מתוך כך דייק הרמב"ם שלמרות שלאחר מותו מותרת להכנס לבית אף זה כריתות - משום שהגדרת דמושג כריתות היא שהאשה הותרה במה שנאסרה - כפי שבתנאי של שלושים יום, לאחר אותם שלושים יום באותו יין שנאסרה בו, באותו יין הותרה, אך בבית אביה לא הותרה במה שנאסרה שהרי לאחר מותו אין זה בית אביה וא"כ בתנאי זה רק בטלה אותה מציאות שאינא גביה - דהיינו בית אביה אינו קיים אך לא נוצר מצב שבו היא מותרת להכנס באותו בית שנאסרה בו. וממילא גם ע"מ שלא תנשאי לפלוני לעולם לא יוצר מצב שבו היא תותר בפלוני, אלא לאחר מות פלוני בטל האיסור אבל ביטול האיסור אינו יוצר כריתות בגט ולכן אינה מגרשת. ומתוך כך כתב הרמב"ם שמשקנת הגמרא ע"מ שלא תנשאי לפלוני מגרשת רק אם קבע זמן ואמר ע"מ שלא תנשאי לפלוני חמשים שנה.
- רמב"ם פ"ח מהלכות גירושין ה"ב: "ה"ז גיטיך ע"מ שלא תנשאי לפלוני אינו גט הא למה זה דומה לאמר לה ה"ז גיטיך ע"מ שלא תשתי יין לעולם אבל אמר לה ע"מ שלא תנשאי לפלוני חמשים שנה ה"ז גט".
- בדרך אחרת הלכו שאר הראשונים (ה"ר"ן, הרשב"א, הרמב"ן ועוד), ואמרו שיש לחלק בין ע"מ שלא תשתי יין לעולם שאז היא אסורה לעולם בשתיית יין וכל ימי חייה היא אגודה בו משא"כ בע"מ שלא תנשאי לפלוני שלאחר מותו בטל האיסור, והיא אינה אגודה בו דתתרו והוי ככל ימי חייתך פלוני. וא"כ לפי אותם ראשונים אין צורך שתותר במה שנאסרה אלא עצם ביטול האיסור יוצר כריתות דהיינו אם אותה מציאות שגרמה לקשר בינו לבינה בטלה ועברה מן העולם הוי כריתות בגט.

את קושיית הרמב"ם מהגמרא בנדריים תירצו בשתי דרכים.

תוס' בדף כ"א בד"ה שלא מתרץ שתנאי שלא תלכי לבית אביך לא הוי לבנין האבנים של בית אביה אלא למשפחת אביה וכל יוצאי חלציו קרויים בית אביו ולכן הוי תנאי לעולם, שגם לאחר מותו אסורה. (1)

הר"ן תירץ שלא תלכי לבית אביך לאו דיקא אלא כוונתו שלא תלכי לבית זה שהוא של אביך. ואז אסורה לעולם גם לאחר מותו. (2)

נמצאנו למדים שהגדרת המושג כריתות בתנאי הוא: לרמב"ם, רק כשהותרה במה שנאסרה, ולשאר הראשונים, אפילו ביטול האיסור בלבד הוי כריתות.

הרשב"א בסוגייתנו הקשה על שיטת הרמב"ם מדברי התוספתא שהוזכרו לעיל שהרי נאמר שם במפורש ע"מ שלא תעלי באילן זה ונקצץ האילן ונסתר הכותל ה"ז גט ולשיטת הרמב"ם הרי לא הותרה במה שנאסרה. (3)

אך לאחר עיון יתברר שלמעשה התוספתא קשה גם על הרשב"א עצמו שהרי לדעת התנא הוי גט רק לאחר שנקצץ האילן ומדוע לשיטת הרשב"א לא תוכל להינשא מיד משום דהוי תנאי בשוא"ת אין חוששים שמא לא יתקיים התנאי. (4)

בדברי הברייתא ה"ז גיטך ע"מ שלא תבעלי לאבא ולאביך אין חוששים שמא תבעל להם כתב רש"י. "אבל ע"מ שלא תבעלי לפלוני אינו גט שמא תבעל דומיא דע"מ שלא תלכי לבית אביך לעולם...".

דברי רש"י אלה תמוהים מכמה צדדים.

א. חשש שמא תבעל יכול רק לגרום איסור נישואים דחשינן שמא תבעל אבל לא לפסול את הגט לגמרי ומדוע כתב רש"י אינו גט.

ב. כיצד משהו רש"י ע"מ שלא תבעלי שמא תבעל לע"מ שלא תלכי לבית אביך לעולם ששם הגט בטל מצד חסרון מהותי בכריתות ולא משום חשש.

ג. הרשב"א – הקשה סתירה בדברי רש"י שכתב ע"מ שלא תשתי יין שלושים יום הוי גט מיד והיא תקיים התנאי, משמע שמותרת להנשא ואין חוששים שמא נשטה ואצלנו כתב חוששים, שמא תבעל. (7)

1. עיין בר"ן שהקשה על תירוץ זה של תוס'.
2. עיין במ"מ שדחה תירוץ זה.
3. עיין בדברי אליעזר ובתורת גיטין שחירצו בשתי דרכים את קושיית הרשב"א.
4. עיין תורת גיטין וביאור הגר"א בסי' קמ"ג ס"ק מ"ח שהקשו זאת.
6. לשיטת הרשב"א עצמו יש לחלק בין בית ואילן – עיין ברשב"א דף כ"א, 2 חילוקים.
7. עיין מכתב מאליהו המתרץ את קושיית הרשב"א.

בשו"ע סי' קמ"ג פסק כרמב"ם בשלוש הלכות.

בסעיף ט"ז פסק המחבר - ע"מ שלא תנשאי לפלוני עד זמן פלוני. ה"ז גט.

בסעיף כ"ב ע"מ שלא תנשאי לפלוני ולא קבע זמן אינו גט. וכן בסעיף כ"ג. (8) והנה בסעיף

י"ט - כתב המחבר - ה"ז גיטין ע"מ שלא תבעלי לפלוני הוי גט ולא תנשא עד שימות

אותו פלוני והרי לשי טחו שפסק כרמב"ם לא הוי גט ולא הוי כריתות שהרי לא הותרה במה שנאסרה. (9)

הרמב"ם עצמו לא הביא כלל ברייתא זו ע"מ שלא תבעלי לאבא ולאבין ולפלוני - וצ"ע.

בתוספתא פ"ה הל' י"ב. "ה"ז גיטין ע"מ שלא תשתי יין לעולם ע"מ שלא תלכי לבית אבין

לעולם אינו גט שמא תלך ושמא תשתי".

מדוע כתב התנא שמא תלך ושמא תשתי - הרי פסול הגט מטעם חסרון בכריתות אינו

מחשש שמא תלך, אלא עצם האיסור לשתות יוצר קשר בינו לבינה ואגידא גביה.

מתוך דברי התוספתא נראה שיש שתי דרכים להגדרת מושג הכריתות בתנאי. בפשטת משמע

שעצם האיסור של שתיית היין - הוא חסרון בכריתות, עצם זה שכשרוצה האשה לשתות יין או

ללכת לבית אביה ואינה יכולה מחמת איסור שהטיל עליה בעלה - הריהי קשורה אליו באיסור זה

- הריהי אגודה בו כל ימי חייה ואין כאן ניתוק-קשר מוחלט בינו לבינה. אך יתכן לומר שניתוק

הקשר מתבטא בהיתר הנישואין לכל אדם וכיון שהותרה לכל אדם אין היא קשורה בו למרות

שאסורה לשתות יין שהוא איסור צדדי שאינו תלוי בקשר שבינו לבינה - אלא שחסרון הכריתות

כאן הוא שמא תלך ותשתי ונמצא גט בטל ובניה ממזרים דהיינו כל ימיה היא נמצאת במצב של

ספק גט. גט כזה שכל שעה עלול להתבטל - מצב כזה הוא חסרון בכריתות, אין כאן ניתוק מוחלט

בינו לבינה, ואלו דברי התוספתא, אינו גט שמא תלך ושמא תשתי. (10) אלו הם גם דברי רש"י

שכתב אינו גט שמא תבעל משום שדוקא חשש זה הוא יוצר חסרון כריתות - ספק הגט והחשש הם

יוצרים את פסול הגט ולכן כתב דומיא דע"מ שלא תלכי לבית אבין לעולם משום שגם שם כדברי

התוספתא החשש שמא תלך. (11)

עפ"י מתורצת קושיית הרשב"א - שראה סתירה בדברי רש"י. רש"י בכל המקומות דיבר על

היתר נישואין וכיון שהגט כשר. בתנאי בשוא"ת אין חוששים ומותרת להנשא מיד וכאן התייחס

רש"י לעצם כשרות הגט והחשש - דהיינו ספק הגט יוצר חסרון בכריתות. (12)

8. המחבר מביא בסעיפים כ"ב-כ"ג את דעת הר"ן בלשון וי"א וכידוע סתם ויש הלכה כסתם.

9. ע"ד הפשט יתכן לומר שסמך המחבר על דבריו בהלכות אחרות וכוונתו לזמן פלוני.

10. עיין בר"ן שכתב לפי שכל ימיה עומדת היא בענין שאיפשר לו לגט שיתבטל. ההבדל ע"פ

הסבר זה בין תנאי לעולם ובין שלושים יום והרי בשניהם אפשר לגט שיתבטל - אלא מכיון

לאחר זמן זה יוצר מצב שיהי' מותרת אין חוששים שכתב תלך.

11. למרות שבברייתא ע"מ שלא תשתי יין לעולם כתב רש"י דאגידא גביה אין כוונתו שעצם

האיסור בלבד הוא חוסר הכריתות אלא מכיון שהגט הוא בספק שאפשר לו להתבטל לכן

אגידא גביה.

12. עיין במהרש"א שתיירץ את רש"י ודוכיא שכתב רש"י לאו דוקא.

יתכן שרש"י בהסברו זה כיון לאפוקי גם מפירוש הרמב"ם וגם מפירוש הרשב"א – הוא רצה לתרץ את הקושיא מהתוספתא שקשה על הרמב"ם כקושית הרשב"א וגם על הרשב"א עצמו כקושית הגאון והחזקוני גיטין כפי שהוסבר לעיל, ועל כן כתב רש"י שהחסרון בכריתות שאפשר לו לגט שיתבטל, אך לאחזר מות פלוני ודאי שלא תבעל לו – יותר לא קיים החשש שמא תבעל ואז הוי כריתות – הגט כשר ומותרת להנשא, ולכן נאמר בתוספתא ומותרת להנשא לאחזר שנקצץ האילן ונסתר הכותל דוקא.⁽¹³⁾

לדעת הרמב"ם שהגדרת כריתות היא שהותרה במה שנאסרה ודאי שהבנת דין זה היא כהבנתנו הראשונה – שעצם האיסור קושר אותה אליו ואנידא גביה ולכן אפילו לאחזר מותו אינו גט כיון שעדיין אסורה היא בשתיית יין, אך אם נאמר שכיון שאפשר לו לגט שיתבטל, לאחזר מותו יצא הגט ממצב ספק למצב ודאי ומדוע לא תהי' מגורשת.

עפ"ז יתכן מכיון שבעצם האיסור היא אנידא גביה, פסול זה קיים רק בתנאי שהיא רוצה, לעשות פעולה מסוימת, אך איננה יכולה לעשותו מחמת האיסור שהטיל עליה או הוי חסרון בכריתות, אך אם התנה עליה ע"מ שלא יארע לך באונס – כגון ע"מ שלא תארע לך תאוונת דרכים, דהיינו תנאי שאינו תלוי ברצונה ודעתה, כאן אין חסרון בכריתות משום שאין מצב שבו היא רוצה לעשות משהו ואסורה מחמת תנאי, בתנאי ע"מ שלא תבעלי לפלוני – בן שנבעלה ברצון ובין שנבעלה באונס עברה על תנאה ובטל הגט ולכן משמע שקפידתו בתנאי הוא דוקא חלק הבעל בבעילה שהרי אפילו באונס בטל הגט ואם הוי מקפיד על חלקה בבעילה מדוע באונס בטל הגט הוי בתנאי שלא יארע לך באונס וא"כ למרות שהמחבר פסק כרמב"ם בע"מ שלא תנשאי לפלוני או בע"מ שלא תעלי באילן או שלא תעלי בכותל, בתנאי ע"מ שלא תבעלי לפלוני אין זה תלוי ברצונה אלא לאונסה ואין היא אגודה בו והוי גט כשר.⁽¹⁴⁾

ואילו ע"פ האמור לעיל ניתן להסביר מדוע לא הביא הרמב"ם ברייתא זו להלכה וכן את קושיית הרשב"א מדברי התוספתא שאם נקצץ האילן ונסתר הכותל ה"ז גט. התוספתא בכל הברייתות לשיטתה שע"מ שלא תשתי יין לעולם וע"מ שלא תלכי לבית אביך לעולם הוי חסרון בכריתות שמא תלך ושמא תשתה פסול הגט משום שאפשר לו לגט שיתבטל ולכן ע"מ שלא תעלי באילן נקצץ האילן ואין אפשרות לגט שיתבטל ה"ז גט, והברייתא – ע"מ שלא תבעלי לאבא ולאביך ה"ז גט ואין חוששים אבל בפלוני שחוששים לא הוי גט דהיינו שהחשש אם תבעל או לא גורם לכשרות הגט. אך הרמב"ם סובר שדין הכריתות מונח בעצם האיסור לשנות, ולמד זאת מפשט הברייתא המובאת בבבלי וממילא נחלק על אותן ברייתות בתוספתא.

13. עיין בפירושו רש"י במ' ז' בעניין גט בידה ומשיחה בידו דהוי נתינה, ולא הוי כריתות משום דאגודים בחוט זה ולאחזר שתפסק המשיחה מגורשת כדברי הרמב"ם.

14. סברה זו שמעתי מפי ר' חגי איזרר.